

developments in this field are characterized by changes in the language aspect, namely the appearance of feminine and gender-tolerant vocabulary, as well as the spread of various art projects dedicated to this topic, described in the text of the study.

Key words: *gender equality, emancipation, feminism, culture*

УДК 008:379.8

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8146-9200>

І.В.Петрова

ІНВЕРСІЯ «НЕБЕСНОГО» І «ЗЕМНОГО» У СВЯТКОВИХ ПРАКТИКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

У статті здійснено спробу розкрити особливості становлення та функціонування культурних практик епохи Середньовіччя у дихотомічній системі «небесного» та «земного»; обґрунтувати передумови виникнення нових форм святкової культури (релігійних та світських); їхнього функціонального й змістового навантаження. Основу методології наукового пошуку склав історико-культурологічний підхід, який дозволив, з одного боку, урахувати специфіку цього історичного етапу розвитку людства, а, з іншого, – прослідкувати взаємозалежність соціальних, політичних та ідеологічних умов із святковою культурою.

Ключові слова: *свято, святкова культура, дозвілля, святкові практики, видовище, карнавал, культура Середньовіччя.*

DOI 10.34079/2226-2849-2022-12-23-96-104

Постановка проблеми. Святкова культура впливає на формування аксіологічної системи людства, оскільки виконує ряд численних функцій – від оволодіння людиною певних культурних цінностей до засвоєння норм та правил поведінки. Цей вплив здійснюється протягом усього життя й коригується відповідно до соціально-економічних, ідеологічних, політичних чинників, моделей виховання та освіти, які превалюють у суспільстві на певному етапі його розвитку.

Європейське Середньовіччя характеризується зародженням та формуванням нових форм суспільної свідомості, кардинально відмінних і від доби Античності, і від епох, що прийдуть на зміну теологічному світосприйняттю. Становлення та розвиток християнства відбувається на тлі симбіозу філософсько-релігійних течій Античності та соціальних традицій варварів, розділених між собою тисячоліттями культурної ворожнечі. Святкова культура у цьому контексті найяскравіше проявляє дуалістичність світоустрою середньовічної людини, яка жила у жорсткій опозиційній системі «небесного» та «земного», «божественного» та «гріховного», і, водночас, мала різнобарвну палітру культурного життя, що «вихлюпувалась» у різноманітних святкових практиках.

Аналіз та вивчення святкової мозаїки Середньовіччя, порівняння змістовності святкових практик із світовідчуттям людини, дозволяють не лише простежити процес становлення цілісної картини тогочасного світу, але й обґрунтувати мінливі тенденції, що характеризують суспільство сучасності, з його злетами та втратами, здобутками і суперечностями. Проте, системного дослідження святкової культури доби європейського Середньовіччя у вітчизняній культурології не здійснювалося, що підтверджує нашу думку про актуальність та нагальність наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне й методологічне підґрунтя склали мистецтвознавчі, історико-культурні, філософські, соціально-економічні дослідження, у яких міститься інформація про свята та дозвілєві практики європейського Середньовіччя (Берк, 2001; Бахтін, 1965; Гейзінга, 1994; Sombart, 2003; Le Goff, 1991, 1993; Libera, 2001 та ін.). Нами проаналізовано також авторські лекції, публікації енциклопедій, довідників та тематичних конференцій, які допомогли виявити характерні ознаки та закономірності святкової культури означуваного періоду.

На жаль, питання історії святкової культури в цілому, та окремих свят, у культурологічній літературі України висвітлюються або побіжно, або дуже поверхово. Складність пошуку джерел супроводжується відсутністю систематизованої й хронологічно вибудованої системи середньовічних свят та культурних практик.

Метою статті є розкрити особливості становлення та функціонування культурних практик епохи Середньовіччя у дихотомічній системі «небесного» та «земного»

Виклад основного матеріалу. В епоху Середньовіччя денний час вимірювали за природним і церковним календарем. В основі першого – антична традиція дванадцяти місяців, кожен з яких пов'язували з конкретним видом сільськогосподарських робіт; в основі другого – урегулювання поведінки людини відповідно до перехідних і постійних свят, пов'язаних з життям Христа і святих християнської церкви. Неділя, Різдво, Великдень, інші церковні свята зміцнювали у суспільній свідомості свою міфологічно-літургійну сутність, яка зводилася до опозиції часу й вічності, тимчасового й нетлінного, земного й небесного. Церковний календар визначав певний зразок поведінки, особливо у сфері святкової культури, який досить часто не збігався з реальністю. Водночас, церковний час – це єдина організована часова форма, якої дотримувалися до XIV ст., коли, поряд з механічними годинами, було запроваджено нову систему осмислення часу.

Для тотального ідеологічного контролю над суспільною свідомістю церква вдавалася до прямої заборони певних святкових форм. За часів патристики церква сприйняла погляди на дохристиянські дозвілєві практики як на «святкування язичницьких богів» (Лактанцій), «видовища розпусти і розвою брехні», «безсоромні ігри на честь богів і богинь» (Святий Августин), а тих, хто бере у них участь, – як на таких, які «поважають темних бісів», здійснюють «жертви ідолівські», як на «дітей сатани», «синів зла», яких збуджує «демон блуду». Церковні собори застерігали про неминуче ув'язнення тих, хто «танцює перед святою церквою» та вдавалися до запобіжних заходів відносно священників, які мали звичку полювати, співати світські пісні та розважатися (Петрова, 2017).

Окрім безпосередньої заборони та осуду, церква змушена була шукати ефективніших засобів впливу на мирян. Цей процес супроводжувався злиттям дохристиянських вірувань і теологічних догм. Релігійні процесії, як і меси, літургії, урочисті служби, і навіть проповіді, здійснювані виключно з релігійною метою, з часом збагатилися театралізованими елементами (одяг, використання технічних пристроїв для театралізації окремих сцен, участь акторів і ляльок для інсценування релігійних сюжетів тощо).

У релігійних святкуваннях поєднувалися язичницькі і християнські елементи. Так, бретонці пишалися місцевими святами – Нонною і Корентіном, – які, вочевидь, були поганськими божествами, але зазнали «християнізації». У середині літа більшість європейських народів святкують Івана Купала. Учені припускають, що церква, перейнявши дохристиянське свято, перетворила його на свято Іоанна Хрестителя, яке символізувало оновлення. «Точнісінько так, як свято середини зими (25 грудня) перетворилося на день народження Христа, свято середини літа стало відзначатись як

день народження предтечі Христа. Ритуальне купання в річці було наново інтерпретоване, як відзначення хрещення Ісуса святим Іоанном у Йордані. Святий Іоанн, як і Робін Гуд, здається, перебрав роль «духа рослинності» (Берк, 2001, с.195). У багатьох парафіях свято Іоанна Хрестителя набуло карнавальних форм. Тижні перед святом були сповнені «безладдя», яким керували «чорти»: вони пускали феєрверки у натовп, бігали по місту в неділю увечері, тероризували навколишні села. У ці дні організували бої биків, футбольні матчі, перегони, розпалювали багаття, навколо яких танцювали, співали, розважались, стрибали через вогонь.

Щоб досягти більшого впливу на людей і контролювати їхній вільний час, духівництво запровадило багато нових релігійних свят. Загалом на церковні свята припадало майже 285 днів на рік. Їх відзначання стало обов'язковим для громадян, а уникнення святкування загрожувало штрафами, ув'язненням і навіть відлученням від церкви.

Не зважаючи на те, що християнство контролювало й впливало на всі життєві відносини, середньовічна культура не була монолітною. Її особливість становило світське дозвілля, яке відображало культурну самосвідомість і духовні ідеали феодалів. Найяскравішим різновидом святкової культури серед вищих верств суспільства було дозвілля лицарів, що зародилося в атмосфері середньовічних замків і набуло розвитку протягом XII–XIII ст. Та якщо середньовічні епопеї, відтворюючи військові подвиги героїв-лицарів, втілюють всенародний ідеал, то куртуазна література (рицарська лірика і рицарський роман) орієнтована на осіб конкретного соціального стану. Навіть військовий табір Карла Сміливого сяяв розкішною придворною святкуванням: намети деяких лицарів було встановлено «заради задоволення» у вигляді замків, з галереями і садами навколо (Huizinga, 2018, с.123-132).

Утрата лицарством свого значення як основної військової сили, зумовила трансформацію лицарських турнірів із засобу навчання юнаків військовому мистецтву на форму святкового дозвілля. Поширившись у Західній Європі, турніри набули видовишно-розважального характеру завдяки їх театралізації, насичення ігровими й декоративними елементами, доповнення співами, музикою, декламуванням віршів, інсценуванням романтичних сюжетів і костюмованими виставами («Роман про кастеляна з Кусі», XIII; «Роман про Мероґіса де Портлегез», XIII; «Мемуари» Олів'є де ла Манша XV). Прикметно, що захисник погоджувався прийняти виклик лише «заради задоволення» і «розваги дам» (Anjou, 1998).

Водночас, турнір, як форма «задоволення і розваг» середньовічної аристократії, був ознакою соціальної привілейованості. Багатство вважалося не кінцевою метою чи умовою забезпечення дозвілля, а гарантією існування, інструментом соціального спілкування, засобом вияву своєї обраності і винятковості, зміцнення і підтримки авторитету й соціального статусу. Публічне марнотратство під час бенкетів, святкування, турнірів сприяло його самоствердженню, багатство виправдовувалося його щедрістю й витратами, а економність, працьовитість, заощадливість викликали підозру (Sombart, 2003, p.17).

Святкова культура простих людей (середньовічне селянство становило майже 90 % населення Європи) також не була однорідною і цілісною. Деякі селяни проживали у селах, інші – в містечках чи на хуторах; одні вільні, інші – кріпаки, дехто був у своєму середовищі багатієм, вільним господарем, дехто – бідним, наймитом, поденником. На спосіб життя селян впливав і географічний фактор, сприяючи поділу селян на землеробів, скотарів (свинопасів, козопасів, вівчарів, пастухів), ремісників (ковалів, вуглярів, теслярів, ткачів, гірників), рибалок, моряків. Суспільне розшарування зумовило й розшарування культурне, яке виявлялося у відповідних

дозвіллевих цінностях. У межах своїх цехів і братств вівчарі засновували вівчарські свята, учти і танці. Свої святкові вистави, пісні, легенди, і навіть гімни й проповіді, мали й гірняки.

Важливим чинником розвитку святкових практик стало формування міст, до яких стікалися декласовані елементи, відірвані від локальних культур. Значна роль у розвитку міст належала представникам панівних верств, земельної аристократії, духовенства, а також міністеріальним, сеньйоральним службовцям, найчастіше вихідцям із рабів та сервів, які швидко піднімалися до верхніх щаблів феодальної ієрархії. Зростання міст зумовило зростання впливу соціальних верств, не охоплених феодальними відносинами (ремісники, банкіри, торговці, майстри) і яким система цінностей середньовічної, церковної культури з її духом аскетизму і смиренності, була відносно чужою. У місті формувався бюргерський стиль життя, своїми життєвими орієнтаціями та системою поведінки принципово відмінний від лицарського.

Феодалізму, заснованому на ієрархічній системі взаємозалежності виробника і споживача продукту, з одного боку, і вертикальній солідарності, основу якої становила клятва вірності, з іншого, протиставлявся вільний міський виробник, залежний від своєї праці, торгівлі, об'єднаний із собі рівними у ремісничі комуні, засновані на засадах горизонтальної домовленості. Такі структури були водночас і виявом громадянського патріотизму, і культурним аналогом громадянського ополчення зі своїми святами (Берк, 2001, с.109). Система гільдій, цехів, товариств, братств, парафіяльних організацій, створена на основі нового світогляду і нових ідей, виробила свої традиції і обряди, сформувавши міську святкову культуру.

Цілісність середньовічного світу забезпечувалася святковою культурою, адже в усій середньовічній Європі відзначалися подібні свята, інсценувалися подібні релігійні вистави, майже за однаковим сценарієм відбувалися релігійні процесії. Показовим прикладом у цьому контексті був карнавал – час екстазу і визволення, час, коли те, про що лише мріється, може виражатися порівняно безкарно, коли нівелюються відмінності між глядачами й акторами, а вулиці, площі і навіть приватні оселі перетворюються на сценічний майданчик, коли світ перевертається догори дном і це перевертання – соціальне, вікове, статеве, професійне – стає сутністю свята. Перевернений світ постає у карнавалі натовпі, який утворюють священики, кардинали, монахи, чорти, придворні, блазні, дикуни, дикі тварини, велетні, богині.

М. Бахтін підкреслює позацерковний, позарелігійний, досить часто відверто пародійний підтекст карнавальних дій, першопочатком яких він вважає сміх, що вивільняє карнавальні обряди від будь-якого релігійно-церковного догматизму, містичності та магії. Межу між формальними і неформальними карнавальними подіями провести майже неможливо: співи і танці просто на вулицях, вистави, змагання (від бігу по колу наввипередки, кінних перегонів і змагань з ходьби до закидання півнів камінням), пародійні проповіді і літургії («Літургія п'яниць», «Літургія гравців», «Грошова літургія»), пародійні епітафії («Грошове євангеліє від марки срібла», «Грошове євангеліє паризького студента», «Євангеліє гравців», «Євангеліє п'яниць») та заповіти («Заповіт свині», «Заповіт віслюка»), пародійні битви й весілля, пародії на церковні декрети, на постанови соборів, на папські булли і послання. Водночас, своєрідна логіка карнавальної «зворотності», «світу навиворіт», висміюючи і відкидаючи, одночасно відроджує та оновлює. У карнавалі грає саме життя, розігруючи без будь-якої художньо-театральної специфіки своє відродження й оновлення в ідеальній формі. Амбівалентність карнавального сміху, сміху веселого й цинічного, стверджувального й спростовуваного, відновлювального й знищувального, непереборно впливала на думки і відчуття середньовічної людини (монаха, клірика,

вченого, селянина), надаючи можливість сприймати світ у карнавальній-сміховому аспекті. У результаті, не лише школярі і клірики, а й високопосадовці-церковники і вчені богослови дозволяли собі веселі рекреації і відпочинок від побожної серйозності (Бахтин, 1965, с.16-17).

Загалом, карнавал мав полісемічний характер: бінарні опозиції між Карнавалом і Постом, між утопічним святом і повсякденним буттям доповнювалися темами молодості, урожайності, їжі і сексу, розігруючи повернення й встановлення на землі сатурнового золотого століття (Бахтин, 1965, с.55). Карнавальна атмосфера панувала й у дні постановок містерій, мораліте, міраклів і, особливо, соті. Останні, на думку М. Бахтіна, завдяки наочності, чуттєвості та ігровому елементу, наближалися до народно-площадної карнавальної культури і навіть певною мірою входили до її складу (Бахтин, 1965, с.18).

Святкові практики виконували конкретні суспільні функції, серед яких розважальна і соціальної солідарності були головними. Досить часто розважальні дійства набували змаганневого характеру: за постановку найкращої містерії, кращий поетичний твір чи музичне виконання. За допомогою свята соціальна спільнота висловлювала своє ставлення до порушників загальних норм шляхом проведення шаріварі, публічних страт, релігійних процесій, маючи на меті зберегти і зміцнити існуючий лад. Контролююча функція дозволяла сприяла набуттю «екстатичного досвіду», посилювала відчуття спільноти, забезпечувала «тверезе повернення» до усталеної суспільної структури (Берк, 2001, с.216).

Свято як «запобіжний клапан» у суспільстві з соціальною нерівністю компенсувало пригнічення й приниження убогих, лише зміцнюючи принцип ієрархії. П. Берк наводить виправдальні аргументи французьких священників, які, захищаючи Свято дурнів, пояснювали: «Ми робимо ці речі жартома, а не серйозно, як велить давній звичай, щоб раз на рік дурість, прихована в нас, могла вийти і випаруватися. Хіба ж винні бурдюки або барила не вибухають, якщо їх не відкривати час від часу? Ми такі ж самісінькі старі барила...» (Берк, 2001, с.217). Однак таке «випускання пари» було добре організоване, а отже, контрольоване. Тому засудження, страту й поховання Карнавалу можна вважати демонструванням перед населенням того, що цей час минув, настає час «тверезого» повернення до реальності.

Своєю цілісністю святкова культура завдячує і середньовічним розважальникам (серед них – акробати, блазні, буфони, балаганщики, гусярі, менестрелі, комедіанти, фокусники, жонглери, дресирувальники, клоуни, линвоходці, лицедії, поети-піснярі), які мандрували від міста до міста, від ярмарку до ярмарку, із села в село, від заїзду до заїзду. У середньовічній Європі артист, музикант, поет, не мали ні постійного місця для творчості, ні постійної (придворної чи народної) аудиторії. Успіх жонглерів у Франції, хугларів в Іспанії, шпільманів у Німеччині залежали від прихильності глядачів і слухачів, меценатів, вельмож і покровителів. Не маючи постійної соціальної ніші, вони пересувалися у географічному і соціальному просторі, переходили з міста в місто, з однієї країни в іншу, від одного двору до іншого, обслуговуючи і королів, і придворних, і селян. Звідси – народність середньовічної культури, її еkleктичність, наявність елітарної і народної тематики, їх симбіоз.

Зазвичай, актори зображувалися людьми аморальними, розбещеними, «родичами диявола», тому вважалося, що і їхні розваги суперечать християнським заповідям, заохочують лінощі, збуджують пристрасті, непомірність, підштовхуючи до загибелі «пропащі душі». Приймалися постанови, які регулювали поведінку у вільний час не лише прихожан, а й духівництва. Так, Постановою Аахенського собору (1216 р.) священнослужителям заборонялося «бути присутніми на будь-яких видовищах,

бенкетах чи весіллях. Вони мали піти звідти раніше, ніж з'являлися фімеліки, тобто гістріони, музиканти й міми» (Huizinga, 2018, с.315–323). Таких документів у добу Середньовіччя було прийнято багато (останні заборонні ордонанси – на початку XVII ст.), але популярність трубадурів, жонглерів, блазнів та інших лицедіїв не зменшувалася. Акробатів, лялькарів, жонглерів люди, життя яких було обмежене мурами замку, завжди сприймали як свято.

На формування цілісності дозвілля здійснювали вплив і університети – «корпорації людей інтелектуальної праці», у яких створювалися земляцтва й університетські товариства, а в суперечках і дискусіях зароджувався світогляд, опозиційний церковно-феодальному. В університетському середовищі формувалося сприйняття дозвілля як найвиразнішого елементу престижності. Так, екзамени завершувалися подарунками, розвагами і бенкетами, святкуваннями й ритуалами посвячення, а отримання ступеня доктора – «звеселяннями, як це прийнято у знатних осіб: балами, театральними виставами, турнірами» (Le Goff, 1993, с.199). Уся життєдіяльність середньовічного університету була пронизана агоністичним духом: нескінченні диспути, урочисті церемонії, гуртування вчених за *pationes* (націями), розділи й підрозділи, різноманітні схизми – усі ці явища належали до «царини змагання й ігрових правил» (Гейзінга, 1994). Характеризуючи середньовічне суспільство, необхідно враховувати, що для значної частини населення, реальне ставлення до світу не завжди відповідало ідеологічній парадигмі цієї епохи. Тому, як доводить Й. Гейзінга, «за середніх віків життя бурхало грою, яка аж через край переливалася: радісні, розкуті забави людей, сповнені язичницьких елементів, які втратили своє сакральне значення і перетворилися на жарти, буфонаду; урочисто-помпезна гра лицарства; витончена гра куртуазної любові тощо» (Гейзінга, 1994, с.204).

Святкова культура у різних її виявах – святах, іграх, розвагах – протистояла офіційним настановам, заборонам, ієрархічним перешкодам, сприяючи входженню людини у сферу утопічної свободи. Не маючи спеціальних місць для проведення дозвілля (збережені від античності циркові арени забудовано житловими будівлями, гімнасії перетворено на церкви, храми – на башти), їх організовували у замках, в церквах, на міських майданах. Тому церкву відвідували не лише для спілкування з Богом, а й для дозвілля: до церкви йшли, щоб похизуватись вбранням, становищем, званням, манерами і ввічливістю, церкву відвідували не лише з метою паломництва, а й для різноманітних розваг (Huizinga, 2018, с.175). Церковний двір використовували для карнавальних танців і бенкетів, поминальних свят і містерій, «під церкву» йшли, щоб послухати розповіді й пісні мандрівних лірників, кобзарів, бандуристів. Тут відбувалися народні гуляння і хороводи (хороводи-вулиці і хороводи-танці). Церковний майдан став справжнім культурним осередком, призначення якого – управляти громадським життям односельців, організовувати святкове дозвілля.

Висновки. Середньовічні свята залежали від природного та церковного календарів, які контролювали й коригували культурну діяльність суспільства. Для зміцнення ідеологічного впливу на громадську думку церква вдавалася до безпосередньої заборони певних свят; синтезу дохристиянських вірувань і теологічних догм; запровадження нової системи свят.

У добу Середньовіччя сформувалися лицарська культура, насичена багатоманітними святковими практиками та культура розважальників; зародилися й набули розвою міські свята, основним споживачем яких став бюргер із відповідними стилем життя та системою поведінки; виникли карнавал та народно-площадні святкові практики, що поєднували бінарні опозиції середньовічної свідомості. Святкова культура стала чинником, здатним синтезувати середньовічне суспільство в єдину

цілісність. Вона вирішувала ряд суспільних завдань, серед яких функції змаганневості, розважальності, соціальної солідарності та формування громадської думки були пріоритетними.

Релігія, пронизуючи усі сфери середньовічного суспільства, профанувалася у необхідності виразити Абсолютне й Божественне. Тому навіть церковні дійства (храмові дні, містерії, соті), поступово збагатившись розважальними елементами, сприймалися як святкове дозвілля: міраклі у його канонічному вигляді містив лише репертуар єзуїтських шкільних театрів; містерії, сповнені комедійних інтермедій і фарсів, дисонували з незмінністю і непорушністю церковного ієрархічного ладу; мораліте з посиленням комічної складової трансформувалося у народну драму і припинило своє побутування наприкінці XVI ст.; у літургійних інсценуваннях – особливо з перенесенням їх на міський майдан – переважають розважальність і видовищність; «свята дурнів», виникнувши за підтримки церковників, ставали нелегальними, продовжуючись виключно на вулицях, майданах, у тавернах. У святковій культурі, сповненій емоційної насолоди, позитивної енергетики і компліментарної комунікативності, зароджувалося відчуття свого значення і творчої свободи, незалежної від конвенціональних категорій.

Перспектива подальшого вивчення. У вітчизняній культурології відсутні праці, присвячені релігійним святкам доби Середньовіччя (процесіям, месам, літургіям, містеріям, мораліте, урочистим службам, проповідям), хоча останні мають усі ознаки святкової практики (театралізовані елементи, актори, активні учасники, відповідний сценарій, відповідна емоційна атмосфера тощо).

Грунтовного вивчення потребують також світське святкове дозвілля, що відображає аксіологію й культурні ідеали феодалів; святкові практики простолюду, що представляють собою розлогу інфраструктуру із цехів, братств, гільдій, парафіяльних об'єднань, учт та звеселянь; діяльність середньовічних розважальників, які, по суті, забезпечували симбіоз середньовічної культури.

Окремої наукової розвідки вимагає вивчення святкової культури у контексті її опозиції до офіційної/церковної влади, а свята – як явища утопічної свободи, «країни Щастя».

Бібліографічний список

Бахтин, М., 1965. *Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса*. Москва : Художественная литература.

Берк, П., 2001. *Популярна культура в ранньомодерній Європі*. Київ: УЦКД.

Гейзінга, Й., 1994. *Homo ludens*. Перекл. з англ. О. Мокровольського. Київ: Основи.

Петрова, І., 2017. *Святкова культура в епоху Середньовіччя*. В: Київський національний університет культури і мистецтв. *Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації* : тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 27–28 квіт., 2017 р. В 2 ч. Київ: КНУКіМ, Ч.1, с.187-191.

Anjou, R., 1998. *A Treatise on the Form and Organization of a Tournament*. [online]. Available at: <<https://www.princeton.edu/~ezb/rene/renebook.html>> [Accessed 02 February 2022].

Huizinga, J., 2018. *The Waning of the Middle Ages*. Providence: Cluny Media LLC.

Le Goff, J., 1991. *Medieval Civilization 400-1500*. New Jersey: Wiley-Blackwell.

Le Goff, J., 1993. *Intellectuals in the Middle Ages*. Cambridge, Mass., Blackwell.

Libera, Al. de, 2011. *Filosofia medieval*. Loyola, São Paulo.

Sombart, W., 2003. *Der Bourgeois.: Zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen*. Treuchtlingen: Duncker & Humblot.

References

Anjou, R., 1998. *A Treatise on the Form and Organization of a Tournament*. [online]. Available at: <<https://www.princeton.edu/~ezb/rene/renebook.html>> [Accessed 02 February 2022].

Bahtin, M., 1965. *Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kultura Srednevekovya i Rennanssa* [*Creativity of Francois Rabelais and folk culture of the Middle Ages and Renaissance*]. Moskva: Hudozhestvennaya literatura. (in Russian).

Berk, P., 2001. *Populiarna kultura v rannomodernii Yevropi* [*Popular Culture in Early Modern Europe*]. Kyiv: UTsKD (in Ukrainian).

Heizinha, Y., 1994. *Homo ludens* [*Homo ludens*]. Translated from English by O. Mokrovolskyi. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian).

Huizinga, J., 2018. *The Waning of the Middle Ages*. Providence: Cluny Media LLC.

Le Goff, J., 1991. *Medieval Civilization 400-1500*. New Jersey: Wiley-Blackwell.

Le Goff, J., 1993. *Intellectuals in the Middle Ages*. Cambridge, Mass., Blackwell.

Libera, Al. de, 2011. *Filosofia medieval* [*Medieval philosophy*]. Loyola, São Paulo. (in Portuguese)

Petrova, I., 2017. Sviatkova kultura v epokhu Serednovichchia [Festive culture in the Middle Ages. In: Kyiv National University of Culture and Arts. *Hospitality, service, tourism: experience, problems, innovations: theses of reports IV International. science and practice conference*, Kyiv, April 27–28, 2017. In 2 part. Kyiv: KNUKiM, Part 1, pp.187-191. (in Ukrainian).

Sombart, W., 2003. *Der Bourgeois.: Zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen* [*The bourgeois: On the intellectual history of modern economic man*]. Treuchtlingen: Duncker & Humblot. (in German).

Стаття надійшла до редакції 18.05.2022.

I. Petrova

INVERSION OF «HEAVENLY» AND «EARTHLY» IN CELEBRATION PRACTICES OF THE EUROPEAN MIDDLE AGES

The article attempts to reveal the peculiarities of the formation and functioning of cultural practices of the Middle Ages in the dichotomous system of «heavenly» and «earthly»; to substantiate the prerequisites for the emergence of new forms of festive culture (religious and secular); their functional and content load. The basis of the scientific research methodology was the historical and cultural approach, which allowed, on the one hand, to take into account the specifics of this historical stage of human development, and, on the other hand, to trace the interdependence of social, political and ideological conditions with the festive culture.

As a result, the author proves that medieval holidays depended on the natural and church calendars, which controlled and adjusted the cultural activities of society. In order to strengthen its ideological influence on public opinion, the church resorted to the direct prohibition of certain holidays; synthesis of Pre-Christian beliefs and theological dogmas; introduction of a new system of holidays.

During the Middle Ages, a knightly culture was formed, saturated with multifaceted festive practices and a culture of entertainers; urban holidays were born and developed, the main consumer of which was the burgher with the corresponding lifestyle and system of behavior; the carnival and folk square holiday practices that combined the binary oppositions of medieval consciousness arose. Festive culture became a factor capable of synthesizing the medieval society into a single integrity. It solved a number of social tasks, among which the

prioritized were the functions of competitiveness, entertainment, social solidarity and formation of public opinion.

Religion, permeating all spheres of medieval society, was profaned in the need to express the Absolute and the Divine. Therefore, even church events (temple days, mysteries, soiree), gradually enriched with entertainment elements, were perceived as festive leisure. In the festive culture, full of emotional pleasure, positive energy and complimentary communication, a sense of one's own meaning and creative freedom, independent of conventional categories, was born.

Keywords: *holiday/fest, festive culture, leisure, festive practices, performance, carnival, culture of the Middle Ages.*

УДК 130.2: 791.43.03(477)“1920/1930”

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3613-9851>

Полещук Р. А.

ЗАСТОСУВАННЯ КАТЕГОРІЙ ФІЛОСОФІЇ Г.В.Ф. ГЕГЕЛЯ ДЛЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РАДЯНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ 20-30-Х РОКІВ ХХ СТ.

У статті порівнюється кінотворчість С. Ейзенштейна та О. Довженка, з точки зору гегелівських понять, в тому числі, сучасного розуміння конкретної і абстрактної єдностей. Робота розкрила культурологічний зміст понять Гегеля “дух народу”, “дух часу” і “дух світу”, прогрес і свобода, а також сучасне розуміння діалектики Гегеля. В роботі запропонований кінематографічний контекст конкретної і абстрактної єдностей Гегеля. За нашим висновком, філософський контекст кінотворчості О. Довженка має принципові відмінності від кіно школи С. Ейзенштейна. Ми прийшли до висновку, що філософія стрічок О. Довженка пропонує сенси абстрактної єдності, які обумовлюють еволюційний розвиток суспільства, за допомогою інституту свободи особистості. В той самий час, кіно школи С. Ейзенштейна обмежено конкретною гегелівською єдністю, яка має на меті міфологізацію певного історичного періоду за лекалами радянської пропаганди.

Ключові слова: *конкретне і абстрактне в радянському кіно, філософія О. Довженко, діалектика Гегеля, кіношкола О. Довженка.*

DOI 10.34079/2226-2849-2022-12-23-104-110

Постанова проблеми. Олександр Довженко – митець світового масштабу і один із засновників радянського кіно. Розуміння його багатогранної творчості висвітлює світоглядний контекст радянської епохи, репрезентує панораму мистецьких поглядів і дозволяє переосмислити його творчість, з точки зору культурології.

Культурологічне дослідження творчості видатного митця ми маємо робити крізь призму поглядів Г.В.Ф. Гегеля, бо він мав ключовий вплив на філософські течії ХХ ст. У статті ми з'ясуємо сучасне розуміння гегелівської діалектики, поняття “дух часу” і “дух світу”, “прогрес” і “свобода”, а також конкретну і абстрактну єдності. На нашу думку, філософська складова кінотворчості С. Ейзенштейна принциповим чином відрізняється від такої у творчості О. Довженка. Цю різницю можна зрозуміти з точки